

سرفصل های مصوب

- معارف اسلامی

- ۱. اندیشه اسلامی

- ۱.۱. توحید (یگانگی خداوند)

- ۱.۱.۱. مراتب توحید

- الف) توحید ذاتی (یگانگی در ذات)

- ب) توحید صفاتی (یگانگی در صفات)

- ج) توحید افعالی (یگانگی در فعل و تأثیر)

- د) توحید عبادی (یگانگی در پرستش)

- ۱.۱.۲. صفات خداوند

- الف) صفات ثبوتیه (جمالیه)

- صفات ذاتی (علم، قدرت، حیات)

- صفات فعلی (خالقیت، ربوبیت، رزاقیت)

- ب) صفات سلبيه (جلالیه)

- (نفی جسمانیت، نفی ترکیب، نفی نیاز)

- ۱.۲. نبوت (پیامبری)

- ۱.۲.۱. فلسفه و ضرورت نبوت

- الف) نیاز انسان به هدایت الهی

- ب) نارسایی عقل و حس بشر

- ۱.۲.۲. عصمت پیامبران

- الف) عصمت در دریافت و ابلاغ وحی

- ب) عصمت از گناه و خطا

- ۱.۲.۳. خاتمیت پیامبر اسلام (ص)

- الف) دلایل خاتمیت

- ب) جامعیت و جاودانگی دین اسلام

- ۱.۲.۴. اعجاز قرآن

- الف) جنبه‌های اعجاز (لفظی، محتوایی، علمی)

- ب) تحدی (هماوردطلبی)

- ۱.۳. امامت (رهبری الهی پس از پیامبر)

- ۱.۳.۱. مفهوم و جایگاه امامت

- الف) ابعاد امامت (علمی، سیاسی، ولایی)

- ب) تفاوت امامت و نبوت

- ۱.۳.۲. دلایل عقلی و نقلی امامت

- الف) دلایل قرآنی (آیه اولی الامر، آیه تطهیر)

- ب) دلایل روایی (حدیث غدیر، حدیث ثقلین)

- ۱.۳.۳. مهدویت و انتظار
- الف) فلسفه غیبت
- ب) ویژگی‌های حکومت جهانی حضرت مهدی (عج)
- ج) وظایف منتظران

▪ ۱.۴. معاد (رستاخیز)

- ۱.۴.۱. ضرورت و دلایل معاد
- الف) برهان حکمت
- ب) برهان عدالت
- ۱.۴.۲. ویژگی‌های عالم آخرت
- الف) برزخ
- ب) قیامت و مراحل آن (حشر، حسابرسی، شهود)
- ج) بهشت و دوزخ

○ ۲. احکام و اخلاق اسلامی

▪ ۲.۱. احکام (فروع دین)

- ۲.۱.۱. طهارت (مقدمات عبادات)
- الف) مطهرات (آب، خاک و...)
- ب) نجاسات (خون، ادرار و...)
- ۲.۱.۲. صلات (نماز)
- الف) واجبات نماز (ارکان و غیر ارکان)
- ب) انواع نماز (یومیه، آیات، جمعه)
- ۲.۱.۳. صوم (روزه)
- الف) مبطلات روزه
- ب) انواع روزه (واجب، مستحب، حرام، مکروه)
- ۲.۱.۴. خمس و زکات
- الف) موارد وجوب
- ب) مصارف
- ۲.۱.۵. امر به معروف و نهی از منکر
- الف) شرایط وجوب
- ب) مراتب آن

▪ ۲.۲. اخلاق

- ۲.۲.۱. اخلاق فردی
- الف) فضائل اخلاقی (تقوا، صبر، شکر، توکل)
- ب) رذائل اخلاقی (کبر، حسد، ریا)
- ۲.۲.۲. اخلاق اجتماعی
- الف) حقوق متقابل (والدین، همسر، همسایه)
- ب) عدالت اجتماعی و احسان
- ۲.۲.۳. اخلاق اداری
- الف) مسئولیت‌پذیری و وجدان کاری
- ب) تکریم ارباب رجوع و امانت‌داری

○ ۳. تاریخ اسلام و سیره

▪ ۳.۱. تاریخ اسلام

- ۳.۱.۱. تاریخ پیامبر اسلام (ص)
- الف) دوران مکه (از ولادت تا هجرت)
- ب) دوران مدینه (تشکیل حکومت، غزوات، صلح حدیبیه، فتح مکه)
- ۳.۱.۲. تاریخ خلفای راشدین و رویدادهای مهم
- ۳.۱.۳. تاریخ امویان و عباسیان و مهم‌ترین قیام‌ها
- ۳.۲. سیره معصومین (ع)
- ۳.۲.۱. سیره نبوی (اخلاقی، عبادی، حکومتی)
- ۳.۲.۲. سیره علوی (عدالت، حکومت‌داری، شهادت)
- ۳.۲.۳. سیره فاطمی (نقش زن در اسلام، دفاع از ولایت)
- ۳.۲.۴. سیره سایر ائمه اطهار (ع)
- الف) صلح امام حسن (ع)
- ب) قیام عاشورا و امام حسین (ع)
- ج) نهضت علمی امام باقر (ع) و امام صادق (ع)

فصل چهارم: قرآن شناسی

• ۴. قرآن شناسی

○ ۴.۱. علوم قرآنی

▪ ۴.۱.۱. وحی و نزول قرآن

- الف) چیستی و ماهیت وحی (تفاوت با الهام و...)
- ب) اقسام وحی بر پیامبر (ص) (مستقیم، از پس پرده، توسط فرشته)
- ج) کیفیت نزول (دفعی و تدریجی)
- ۱. نزول دفعی (جامع) در شب قدر
- ۲. نزول تدریجی (مرحله‌ای) در ۲۳ سال
- د) حکمت و فلسفه نزول تدریجی

▪ ۴.۱.۲. تاریخ قرآن

- الف) جمع‌آوری و تدوین قرآن
- ۱. در عصر پیامبر (ص)
- ۲. در عصر خلفا
- ۳. یکسان‌سازی مصاحف (در زمان عثمان)
- ب) کاتبان وحی (با ذکر نام‌های برجسته)
- ج) قرائات و قاریان سبعة

▪ ۴.۱.۳. اعجاز قرآن

- الف) مفهوم معجزه و تحدی (هماوردطلبی)
- ب) ابعاد اعجاز
- ۱. اعجاز بیانی (لفظی)

۲. اعجاز محتوایی (معرفتی)

۳. اعجاز علمی

۴.۱.۴. محکم و متشابه

الف) تعریف آیات محکم (امّ الكتاب)

ب) تعریف آیات متشابه

ج) حکمت وجود آیات متشابه در قرآن

۴.۱.۵. ناسخ و منسوخ

الف) تعریف نسخ و شرایط آن

ب) حکمت و فلسفه نسخ در احکام

ج) مثال‌هایی از نسخ در قرآن

۴.۱.۶. اسباب النزول (شأن نزول)

الف) تعریف و اهمیت شناخت اسباب نزول

ب) تأثیر شأن نزول در فهم و تفسیر آیه

۴.۱.۷. سوره‌های مکی و مدنی

الف) ملاک‌های تشخیص

ب) ویژگی‌های محتوایی و سبکی سوره‌های مکی

ج) ویژگی‌های محتوایی و سبکی سوره‌های مدنی

○ ۴.۲. تفسیر قرآن

۴.۲.۱. تعریف و ضرورت تفسیر

۴.۲.۲. روش‌ها و گرایش‌های تفسیری

الف) روش‌های اصلی تفسیر

۱. تفسیر قرآن به قرآن (روش علامه طباطبایی)

۲. تفسیر روایی (اثری)

۳. تفسیر عقلی

۴. تفسیر علمی

۵. نقد روش تفسیر به رأی

ب) گرایش‌های مهم تفسیری (کلامی، فلسفی، عرفانی، اجتماعی)

۴.۲.۳. شرایط مفسر

الف) شرایط علمی (تسلط بر ادبیات عرب، علوم قرآنی و...)

ب) شرایط اخلاقی (اخلاص، تقوا و پرهیز از پیش‌داوری)

۴.۲.۴. تفسیر منتخب (کاربردی)

الف) تفسیر سوره‌های کوتاه و پرکاربرد (حمد، توحید، قدر، کوثر، عصر و...)

ب) تفسیر موضوعی

۱. بررسی آیات مرتبط با اصول عقاید (توحید، معاد، عدالت و...)

۲. قصص قرآنی و پیام‌های تربیتی آن‌ها (داستان حضرت یوسف، موسی، ابراهیم

و...)

فهرست جامع مطالب

- مقدمه
- فصل اول: اندیشه اسلامی
 - ۱.۱. توحید (یگانگی خداوند)
 - ۱.۱.۱. مراتب توحید
 - الف) توحید ذاتی
 - ب) توحید صفاتی
 - ج) توحید افعالی
 - د) توحید عبادی
 - ۱.۱.۲. صفات خداوند
 - الف) صفات ثبوتیه (جمالیه)
 - ب) صفات سلبیه (جلالیه)
 - ۱.۲. نبوت (پیامبری)
 - ۱.۲.۱. فلسفه و ضرورت نبوت
 - ۱.۲.۲. عصمت پیامبران
 - ۱.۲.۳. خاتمیت پیامبر اسلام (ص)
 - ۱.۲.۴. اعجاز قرآن
 - ۱.۳. امامت (رهبری الهی پس از پیامبر)
 - ۱.۳.۱. مفهوم و جایگاه امامت
 - ۱.۳.۲. دلایل عقلی و نقلی امامت
 - ۱.۳.۳. مهدویت و انتظار
 - ۱.۴. معاد (رستاخیز)
 - ۱.۴.۱. ضرورت و دلایل معاد
 - ۱.۴.۲. ویژگی‌های عالم آخرت
- فصل دوم: احکام و اخلاق اسلامی
 - ۲.۱. احکام (فروع دین)
 - ۲.۱.۱. طهارت (مقدمات عبادات)
 - ۲.۱.۲. صلات (نماز)
 - ۲.۱.۳. صوم (روزه)
 - ۲.۱.۴. خمس و زکات
 - ۲.۱.۵. امر به معروف و نهی از منکر
 - ۲.۲. اخلاق
 - ۲.۲.۱. اخلاق فردی
 - ۲.۲.۲. اخلاق اجتماعی
 - ۲.۲.۳. اخلاق اداری

• فصل سوم: تاریخ اسلام و سیره

○ ۳.۱. تاریخ اسلام

- ۳.۱.۱. تاریخ پیامبر اسلام (ص)
- الف) دوران مکه (از ولادت تا هجرت)
- ب) دوران مدینه (تشکیل حکومت تا رحلت)
- ۳.۱.۲. تاریخ خلفای راشدین
- ۳.۱.۳. تاریخ امویان و عباسیان

○ ۳.۲. سیره معصومین (ع)

- ۳.۲.۱. سیره نبوی
- ۳.۲.۲. سیره علوی
- ۳.۲.۳. سیره فاطمی
- ۳.۲.۴. سیره سایر ائمه اطهار (ع)
- الف) صلح امام حسن (ع)
- ب) قیام عاشورا و امام حسین (ع)
- ج) نهضت علمی امام باقر (ع) و امام صادق (ع)

• فصل چهارم: قرآن شناسی

○ ۴.۱. علوم قرآنی

- ۴.۱.۱. وحی و نزول قرآن
- الف) چیستی و ماهیت وحی
- ب) اقسام وحی بر پیامبر (ص)
- ج) کیفیت نزول (دفعی و تدریجی)
- د) حکمت و فلسفه نزول تدریجی
- ۴.۱.۲. تاریخ قرآن
- الف) جمع‌آوری و تدوین قرآن (در عصر پیامبر، خلفا و یکسان‌سازی)
- ب) کاتبان وحی
- ج) قرائات و قاریان سبعة
- ۴.۱.۳. اعجاز قرآن
- ۴.۱.۴. محکم و متشابه
- ۴.۱.۵. ناسخ و منسوخ
- ۴.۱.۶. اسباب النزول (شأن نزول)
- ۴.۱.۷. سوره‌های مکی و مدنی

○ ۴.۲. تفسیر قرآن

- ۴.۲.۱. تعریف و ضرورت تفسیر
- ۴.۲.۲. روش‌ها و گرایش‌های تفسیری
- الف) روش‌های اصلی (قرآن به قرآن، روایی، عقلی، علمی، نقد تفسیر به رأی)
- ب) گرایش‌های مهم (کلامی، فلسفی، عرفانی، اجتماعی)
- ۴.۲.۳. شرایط مفسر
- الف) شرایط علمی
- ب) شرایط اخلاقی

- ۴.۲.۴. تفسیر منتخب (کاربردی)
- الف) تفسیر سوره‌های کوتاه و پرکاربرد
- ب) تفسیر موضوعی (اصول عقاید، قصص قرآنی)
- واژه‌نامه تخصصی (فرهنگ اصطلاحات)
- فهرست منابع

مقدمه: گامی در مسیر معرفت، چراغی برای پیمودن راه

به نام پروردگاری که سرآغاز هر دانشی و سرانجام هر شناختی است. آنچه پیش روی شماست، نه صرفاً مجموعه‌ای از مفاهیم برای آموختن، که دعوتی است به یک سفر شگفت‌انگیز؛ سفری برای ساختن یک جهان‌بینی استوار، معماری یک شخصیت متعالی و یافتن نقش خویش در پهنه پرشکوه آفرینش. این درس‌نامه، کوششی است برای آنکه چراغی فراروی جویندگان حقیقت در تمام عرصه‌های علمی و آزمون‌ی قرار دهد و نقشه راهی جامع برای فهم عمیق و کاربردی «معارف اسلامی» ارائه نماید.

این سفر را با استوار ساختن **شالوده اندیشه** آغاز می‌کنیم. در فصل نخست، به قلب جهان‌بینی توحیدی گام نهاده و با تکیه بر براهین عقلی و نقلی، به شناخت یگانگی خداوند (توحید)، راه اتصال به او (نبوت و امامت) و چشم‌انداز ابدی پیش رو (معاد) می‌پردازیم. این بخش، پاسخ به بنیادی‌ترین پرسش‌های بشر و سنگ‌بنای تمام باورها و اعمال ماست.

پس از آنکه پایه‌های معرفت استوار گشت، در فصل دوم به **تجلی این باور در عرصه عمل** می‌پردازیم. خواهیم دید که چگونه آن اندیشه بلند، در قالب **احکام الهی** (چون نماز، روزه، خمس و زکات) به برنامه روزانه ما نظم می‌بخشد و در کالبد **اخلاق** (فردی، اجتماعی و اداری)، شخصیت ما را صیقل داده و روابطمان را با خود، جامعه و پروردگار، متعالی می‌سازد.

در گام سوم، این آموزه‌های نظری و عملی را در **آینه تاریخ و سیره** پیشوایان دین به تماشا می‌نشینیم. با مرور تاریخ پرفراز و نشیب پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع)، درمی‌یابیم که آن اصول و ارزش‌ها، چگونه در سخت‌ترین شرایط، توسط الگوهای بی‌بدیل انسانی زیسته شده‌اند. سیره نبوی، عدالت علوی، صبر حسنی، حماسه حسینی و نهضت علمی باقرین (ع)، همگی چراغ‌های راهی هستند که مسیر را به صورت عینی و ملموس برای ما روشن می‌سازند.

و سرانجام، در فصل چهارم، به **سرچشمه جوشان تمام این معارف** بازمی‌گردیم: **قرآن کریم**. در این بخش، با شگفتی‌های نزول وحی، تاریخ پرماجرای کتابت و حفظ این کتاب آسمانی، و کلیدهای فهم و تفسیر آن (چون محکم و متشابه، ناسخ و منسوخ) آشنا می‌شویم تا دریابیم که این سند جاویدان، چگونه در هر عصری، پاسخی نو و راهی تازه پیش روی بشر می‌گشاید.

امید است این مجموعه، که با هدف ایجاد یک نگرش نظام‌مند، عمیق و کاربردی تدوین شده است، برای تمام پویندگان دانش، از دانش‌آموزان و دانشجویان گرفته تا داوطلبان آزمون‌های استخدامی و علاقه‌مندان به معارف اسلامی، مفید و راهگشا باشد. اینک شما را به آغاز این سفر معرفتی و معنوی فرامی‌خوانیم؛ سفری که مقصد آن، نه تنها موفقیت در آزمون‌ها، که رسیدن به افق‌های روشن‌تر در زندگی است.

فصل اول: اندیشه اسلامی

مبحث ۱.۱: توحید، شاه کلید جهان بینی اسلامی

مرحله اول: سرآغاز: دروازه ورود به جهان بینی توحیدی

با نام و یاد پروردگار یکتا، سفر شگفت‌انگیز خود را به قلب معارف اسلامی آغاز می‌کنیم. مبحث **توحید**، نه فقط یک بخش از این درس، بلکه **شالوده و اساس تمام باورهای اسلامی** است. درک عمیق این اصل، مانند داشتن قطب‌نمایی است که تمام مسیر زندگی فردی و اجتماعی انسان را جهت می‌بخشد.

اهمیت راهبردی: توحید، ریشه‌ای است که تمام شاخ و برگ‌های دین از آن سیراب می‌شود. در آزمون‌های استخدامی، سؤالات این بخش اغلب مفهومی بوده و تسلط بر آن، نشان‌دهنده عمق بینش اعتقادی شماست.

کاربرد عملی: باور به خدای یگانه، انسان را از بندگی هر قدرت دیگری آزاد می‌کند، به زندگی او معنا و هدف می‌بخشد و در تصمیم‌گیری‌های کلان و خرد، معیاری استوار به او هدیه می‌دهد.

چشم‌انداز یادگیری: در پایان این بخش، شما نه تنها با مفهوم دقیق یگانگی خداوند آشنا می‌شوید، بلکه مراتب آن را تفکیک کرده و به‌طور خاص، **توحید ذاتی** را با تمام ابعاد آن به روشنی درک خواهید کرد. شما با تسلط بر این مفهوم، کلید فهم عمیق‌ترین اصل اعتقادی اسلام را در دست خواهید داشت.

مرحله دوم: بدنه اصلی آموزش

۱.۱.۱. مراتب توحید

اعتقاد به یگانگی خداوند، دارای ابعاد و مراتب گوناگونی است که هر یک، جنبه‌ای از وحدانیت بی‌کران او را برای ما روشن می‌سازد. اولین و بنیادی‌ترین مرتبه، **توحید ذاتی** است که اساس مراتب دیگر محسوب می‌شود.

الف) توحید ذاتی: درک یگانگی بی‌همتای خداوند

تعریف توحید ذاتی: این مرتبه از توحید به معنای آن است که ذات خداوند متعال، یگانه و بی‌همتاست. این یگانگی دو جنبه اساسی دارد که درک آن، بسیاری از شبهات را برطرف می‌کند.

ابعاد دوگانه توحید ذاتی

۱. توحید احدی: بساطت و عدم ترکیب در ذات الهی

منظور از "توحید احدی" این است که ذات خداوند بسیط است؛ یعنی از اجزاء مختلف تشکیل نشده است. هر موجودی غیر از خدا، مرکب است؛ برای مثال، انسان از روح و جسم، و آب از اکسیژن و هیدروژن ترکیب شده است. هر موجود مرکبی برای وجود یافتن، نیازمند اجزای تشکیل‌دهنده خود است و این نیازمندی، با غنی مطلق بودن خداوند در تضاد است.

○ **مثال ملموس:** یک صندلی را در نظر بگیرید. برای اینکه "صندلی" باشد، نیازمند اجزایی مانند پایه، نشیمنگاه

و پشتی است. وجودش وابسته به این اجزاست. اما ذات خداوند به هیچ جزء داخلی یا خارجی وابسته نیست.

نکته طلایی: در فلسفه اسلامی، هرگونه ترکیبی (چه از اجزای خارجی و چه از اجزای عقلی مانند جنس و فصل) نشانه **فقر و**

نیازمندی است. از آنجا که خداوند **غنی مطلق** است، ذات او نمی‌تواند مرکب باشد. پس ذات او **بسیط محض** است.

۲. توحید واحدی: بی‌مانندی و نفی هرگونه شبیه

منظور از "توحید واحدی" این است که ذات خداوند، بی‌مانند، بی‌شبیه و بی‌همتاست. هیچ موجودی در مرتبه وجودی او قرار ندارد و دومی برای او قابل تصور نیست. چنانکه در سوره توحید می‌خوانیم: «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ» (و هیچ کس همتای او نبوده است).

○ **تعمیق بحث:** اگر فرض کنیم دو خدای واجب‌الوجود وجود داشته باشند، این دو یا باید کاملاً یکسان باشند (که در این صورت دوگانگی بی‌معناست و یک ذات بیشتر نیست) یا باید تفاوتی با یکدیگر داشته باشند. وجود تفاوت به معنای آن است که هر یک چیزی را دارد که دیگری ندارد و این یعنی هر دو ناقص و محدود هستند، که این ویژگی با تعریف خدای نامحدود و کامل در تضاد است.

جمع‌بندی و حس تسلط

اکنون شما با یکی از عمیق‌ترین مفاهیم الهیات آشنا شدید. دانستید که **توحید ذاتی** به معنای آن است که خداوند نه تنها در ذات خود از اجزا تشکیل نشده (توحید احدی)، بلکه هیچ شریک و مانندی نیز ندارد (توحید واحدی). این درک، سنگ بنای شناخت شما از صفات و افعال خداوند است که در مباحث بعدی به آن خواهیم پرداخت و شما را برای تحلیلی عمیق‌تر آماده می‌سازد.

آزمون سنجش عمق یادگیری و پاسخنامه ابر تشریحی

۱. مفهوم «بساطت ذات الهی» که در توحید ذاتی مطرح می‌شود، مستقیماً کدام باور را نفی می‌کند؟
- الف) وجود شریک و هم‌تا برای خداوند.
 ب) مرکب بودن ذات خداوند از اجزای مختلف.
 ج) نیازمندی مخلوقات به خداوند در خلقت.
 د) خالقیت خداوند در تمامی افعال عالم.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (ب)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: همانطور که در درس نامه تشریح شد، توحید ذاتی دارای دو بعد است. یکی از این ابعاد، «توحید احدی» است که بر بساطت (سادگی و ترکیب‌ناپذیری) ذات الهی تأکید دارد. این اصل بیان می‌کند که ذات خداوند از هیچ جزء داخلی یا خارجی تشکیل نشده است، زیرا هر موجود مرکبی، به اجزای خود نیازمند است و نیازمندی با غنی مطلق بودن خداوند سازگار نیست. بنابراین، مفهوم بساطت ذات، مستقیماً باور به مرکب بودن خداوند را نفی می‌کند.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه (الف): نفی شریک و هم‌تا برای خداوند، مربوط به بعد دیگر توحید ذاتی یعنی «توحید واحدی» است، نه بساطت ذات.
- گزینه (ج): نیازمندی مخلوقات به خداوند، از نتایج و لوازم توحید است اما تعریف مستقیم بساطت ذات نیست.
- گزینه (د): خالقیت خداوند در افعال عالم، به مرتبه «توحید افعالی» بازمی‌گردد که در مباحث آینده به آن پرداخته خواهد شد.

۲. آیه شریفه «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ» (سوره توحید، آیه ۴) به کدام جنبه از توحید ذاتی اشاره مستقیم‌تری دارد؟

- الف) توحید احدی (نفی ترکیب)
 ب) توحید واحدی (نفی شریک و مانند)
 ج) توحید عبادی (نفی پرستش غیر خدا)
 د) توحید افعالی (نفی تأثیر مستقل از خدا)

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (ب)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: عبارت «كُفُوًا» در زبان عربی به معنای هم‌تا، مانند و هم‌رتبه است. آیه شریفه صراحتاً بیان می‌کند که برای خداوند هیچ همتایی وجود ندارد. این مفهوم دقیقاً با تعریف «توحید واحدی» منطبق است که بر بی‌مانندی، بی‌شبیهی و یگانگی ذات الهی و نفی هرگونه شریک و هم‌تا برای او تأکید دارد.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (الف): توحید احدی به بساطت و عدم ترکیب در ذات الهی اشاره دارد. اگرچه آیاتی مانند «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» به این مفهوم نیز اشاره دارند، اما آیه مورد سؤال مشخصاً بر نفی هم‌تا تأکید می‌کند.

- گزینه (ج): توحید عبادی به یگانگی خداوند در پرستش اشاره دارد و از لوازم توحید ذاتی است، اما معنای مستقیم این آیه نیست.
- گزینه (د): توحید افعالی مربوط به یگانگی خداوند در تأثیرگذاری و خالقیت است که این آیه مستقیماً به آن نمی‌پردازد.

۳. کدام یک از گزینه‌های زیر، لازمه منطقی باور به ترکیب‌پذیری ذات خداوند است؟

الف) بی‌نیازی مطلق

ب) جاودانگی و ازلیت

ج) نیازمندی و محدودیت

د) علم و قدرت نامتناهی

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (ج)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این سؤال قدرت تحلیل شما را به چالش می‌کشد. همانطور که در «نکته طلایی» درس‌نامه اشاره شد، هر موجودی که مرکب باشد (از اجزا تشکیل شده باشد)، برای وجود داشتن به اجزای خود نیازمند است. همچنین، وجودی که به اجزای خود وابسته است، ذاتاً محدود به آن اجزا است. بنابراین، لازمه منطقی پذیرش ترکیب‌پذیری در ذات خداوند، پذیرش نیازمندی و محدودیت برای اوست که این با تعریف واجب‌الوجود در تضاد است.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه‌های (الف)، (ب) و (د): این صفات (بی‌نیازی، ازلیت، علم و قدرت نامتناهی) همگی از ویژگی‌های ذات بسیط و غیرمرکب خداوند هستند و با مفهوم ترکیب‌پذیری در تضاد کامل قرار دارند.

۴. تمایز اصلی میان «توحید احدی» و «توحید واحدی» در چیست؟

الف) اولی به نفی کثرت در خارج از ذات و دومی به نفی کثرت در داخل ذات می‌پردازد.

ب) اولی به نفی کثرت در داخل ذات و دومی به نفی کثرت در خارج از ذات می‌پردازد.

ج) اولی ناظر به یگانگی در عبادت و دومی ناظر به یگانگی در خالقیت است.

د) هر دو مفهوم یکسان بوده و تنها تفاوت لفظی دارند.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (ب)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این سؤال به صورت مستقیم، توانایی شما در تفکیک این دو مفهوم کلیدی را می‌سنجد. توحید احدی به درون ذات الهی نظر دارد و هرگونه ترکیب و کثرت در داخل ذات را نفی می‌کند (بساطت). در مقابل، توحید واحدی به خارج از ذات الهی نظر دارد و هرگونه شریک، مثل و مانند را در خارج از ذات او نفی می‌کند (بی‌همتایی).

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه (الف): این گزینه دقیقاً برعکس تعریف صحیح است و یک دام آموزشی محسوب می‌شود.
- گزینه (ج): این گزینه به ترتیب به مفاهیم توحید عبادی و توحید افعالی اشاره دارد که مراتب دیگری از توحید هستند.
- گزینه (د): این دو مفهوم کاملاً متمایز و دارای بار معنایی متفاوتی در علم کلام و فلسفه اسلامی هستند و تفاوت آن‌ها صرفاً لفظی نیست.

۵. کدام عبارت، به بهترین شکل، پیام اصلی «توحید احدی» را خلاصه می‌کند؟

۱. خداوند در عالم هستی بی‌همتاست و شریکی ندارد.
۲. ذات خداوند قابل تقسیم به اجزا یا بخش‌های مختلف نیست.
۳. تنها خداوند شایسته پرستش و عبادت است.
۴. تمام افعال و تأثیرات در جهان به اراده خداوند بازمی‌گردد.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: همانطور که پیشتر توضیح داده شد، محور اصلی «توحید احدی»، مفهوم بساطت (عدم ترکیب) در ذات الهی است. این اصل بیان می‌کند که ذات خداوند یکپارچه و غیرقابل تقسیم به اجزای عقلی یا خارجی است. گزینه (۲) این مفهوم را به طور دقیق و شفاف بیان می‌کند.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (۱): این عبارت، تعریف «توحید واحدی» است که بر نفی شریک و هم‌تا تأکید دارد.
 - گزینه (۳): این گزینه به تعریف «توحید عبادی» اشاره دارد.
 - گزینه (۴): این گزینه مفهوم «توحید افعالی» را شرح می‌دهد.
- ۶. بر اساس براهین عقلی، اگر دو خدای واجب‌الوجود را فرض کنیم، کدام تالی فاسد (نتیجه منطقاً باطل) رخ خواهد داد؟

۱. جهان هستی دچار بی‌نظمی و هرج و مرج می‌شود.
۲. هر دو خدا ناقص، محدود و نیازمند خواهند بود.
۳. یکی از خدایان بر دیگری برتری خواهد داشت.
۴. مخلوقات در پرستش دچار سردرگمی می‌شوند.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این سؤال عمق درک شما از برهان نفی شریک را می‌سنجد. اگر دو واجب‌الوجود فرض شود، این دو باید از یکدیگر متمایز باشند. وجود تمایز به این معناست که هر کدام دارای ویژگی‌ای است که دیگری فاقد آن است و این یعنی هر دو ناقص و محدود هستند. موجود ناقص و محدود نمی‌تواند واجب‌الوجود (خدای کامل مطلق) باشد. این استدلال، اساس رد «توحید واحدی» است.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (۱): بی‌نظمی در جهان (برهان تمانع) یکی از نتایج فرض وجود دو خداست، اما بنیادی‌ترین اشکال عقلی، اثبات نقص و محدودیت در ذات آن‌هاست که در گزینه (۲) آمده است.
 - گزینه (۳): برتری یکی بر دیگری نیز فرض دوگانگی را باطل می‌کند و به یک خدا منتهی می‌شود، اما اشکال اصلی همان محدودیت هر دو است.
 - گزینه (۴): سردرگمی مخلوقات یک نتیجه عملی و روانی است، نه یک تالی فاسد عقلی و فلسفی در ذات موضوع.

۷. عبارت «ذات خداوند، غنی مطلق است» با کدام جنبه از توحید ذاتی ارتباط تنگاتنگ‌تری دارد؟

۱. توحید واحدی، زیرا خدای بی‌نیاز، شریک نمی‌پذیرد.
۲. توحید احدی، زیرا هر موجود مرکبی به اجزای خود نیازمند است.

۳. توحید عبادی، زیرا تنها غنی مطلق شایسته پرستش است.

۴. توحید افعالی، زیرا تنها غنی مطلق، فاعل مستقل است.

پاسخنامه ابر تشریحی

• گزینه صحیح: (۲)

• تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: مفهوم «غنی مطلق» به معنای بی‌نیازی کامل از هر چیزی است. اصل «توحید احدی» بیان می‌کند که ذات خدا بسیط و غیرمرکب است. دلیل این امر آن است که اگر ذات خدا مرکب بود، برای وجود داشتن به اجزای خود نیازمند بود و این با «غنی مطلق» بودن او در تضاد است. بنابراین، ارتباط میان بی‌نیازی مطلق و بساطت ذات (توحید احدی) یک ارتباط مبنایی و بسیار مستحکم است.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

○ گزینه‌های (۱)، (۳) و (۴): اگرچه بی‌نیازی مطلق خداوند با سایر مراتب توحید نیز مرتبط است، اما این ارتباط یک رابطه نتیجه و لازمه است. در حالی که ارتباط آن با توحید احدی، یک ارتباط تبیینی و بنیادین است؛ یعنی بساطت ذات، دلیل بی‌نیازی اوست.

۸. کدام گزینه به درستی بیانگر تفاوت میان «احد» و «واحد» در مباحث کلامی است؟

۱. «واحد» به یگانگی عددی اشاره دارد، در حالی که «احد» به یگانگی ذاتی و عدم کثرت درونی دلالت دارد.

۲. «احد» به معنای اولین بودن و «واحد» به معنای تنها بودن است.

۳. «احد» و «واحد» هر دو به یک معنا هستند و بر نفی شریک برای خدا دلالت دارند.

۴. «واحد» بر بساطت ذات و «احد» بر بی‌همتایی ذات تأکید می‌کند.

پاسخنامه ابر تشریحی

• گزینه صحیح: (۱)

• تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این یک تمایز دقیق کلامی است. «واحد» اغلب برای شمارش به کار می‌رود و در مقابل «ائین» (دو) قرار می‌گیرد؛ لذا بیشتر ناظر به نفی شریک و دومی در خارج است (توحید واحدی). اما «احد» یک مفهوم عمیق‌تر است که هرگونه کثرت، حتی کثرت داخلی و قابلیت شمارش اجزا را نفی می‌کند و به ذات یکپارچه و بسیط اشاره دارد (توحید احدی).

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

○ گزینه (۲): این معانی لغوی ممکن است در برخی متون بیاید اما معنای اصطلاحی دقیق در علم کلام نیست.

○ گزینه (۳): این دو مفهوم مترادف نیستند و «احد» بار معنایی عمیق‌تری از بساطت را حمل می‌کند.

○ گزینه (۴): این گزینه دقیقاً برعکس تعریف صحیح است.

۹. اعتقاد به توحید ذاتی، کدام‌یک از نگرش‌های زیر را در زندگی یک موحد تقویت می‌کند؟

۱. احساس ترس دائمی از قدرت قاهره الهی.

۲. آزادی از بندگی غیرخدا و احساس عزت نفس.

۳. تلاش برای کشف اجزای تشکیل‌دهنده ذات الهی.

۴. انزوا و گوشه‌گیری برای تمرکز بر عبادت.

پاسخنامه ابر تشریحی

• گزینه صحیح: (۲)

• تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این سؤال به کاربرد عملی توحید می‌پردازد. وقتی انسان باور دارد که تنها یک قدرت مطلق، بی‌نیاز و بی‌همتا وجود دارد (توحید ذاتی)، دیگر خود را در برابر قدرت‌های پوشالی و غیرحقیقی (مانند ثروت، مقام، انسان‌های دیگر) کوچک و بنده نمی‌بیند. این باور به او عزت نفس می‌بخشد و او را از هرگونه بندگی غیر خدا آزاد می‌کند.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه (۱): باور به توحید، در کنار ترس مسئولانه (تقوا)، امید و محبت به خدا را نیز به همراه دارد و لزوماً به ترس دائمی منجر نمی‌شود.
- گزینه (۳): توحید ذاتی بیان می‌کند که ذات خدا بسیط و فراتر از درک اجزایی است؛ بنابراین تلاش برای کشف اجزای آن یک تلاش بی‌نتیجه و ناشی از عدم درک صحیح این اصل است.
- گزینه (۴): اسلام دین اجتماعی است و توحید واقعی به حضور مسئولانه در جامعه منجر می‌شود، نه لزوماً انزوا و گوشه‌گیری.

۱۰. این گزاره که «خداوند دارای صفات گوناگونی چون علم، قدرت و حیات است»، چگونه با اصل بساطت ذات (توحید احدی) سازگار است؟

۱. این صفات اجزای تشکیل‌دهنده ذات خدا هستند.
۲. این صفات اموری خارج از ذات خدا بوده و به او ملحق شده‌اند.
۳. این صفات عین ذات خداوند هستند و کثرتی در ذات ایجاد نمی‌کنند.
۴. این صفات تنها مفاهیمی ذهنی هستند و وجود خارجی ندارند.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۳)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این یکی از پیچیده‌ترین و مهم‌ترین سؤالات مفهومی در بحث توحید است. برای حفظ اصل بساطت ذات (توحید احدی)، متکلمان اسلامی معتقدند که صفات ذاتی خداوند (مانند علم و قدرت) چیزی جدای از ذات او نیستند، بلکه عین ذات او می‌باشند. ذات او عین علم است، عین قدرت است و... این تمایز صرفاً در ذهن ما برای درک بهتر صورت می‌گیرد، اما در واقعیت خارجی، هیچ‌گونه کثرت و ترکیبی در ذات الهی وجود ندارد.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه (۱): اگر صفات، اجزای ذات باشند، به معنای مرکب بودن ذات است که با توحید احدی در تضاد است.
- گزینه (۲): اگر صفات، اموری خارج از ذات باشند، به معنای نیازمندی ذات به این امور بیرونی است که با واجب‌الوجود بودن خدا ناسازگار است.
- گزینه (۴): صفات الهی حقایق خارجی هستند و صرفاً مفاهیم ذهنی نیستند؛ خداوند واقعاً عالم و قادر است.

۱۱. کدام گزینه، مثالی برای یک موجود «مرکب» در مقابل ذات «بسیط» خداوند است؟

۱. نور خورشید
۲. یک اتم
۳. یک فکر در ذهن
۴. همه موارد

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۴)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: هدف این سؤال، تثبیت مفهوم "ترکیب" در ذهن شماست. تمام موجودات عالم خلقت، به نوعی مرکب هستند. نور خورشید از فوتون‌ها و طول موج‌های مختلف تشکیل شده است. یک اتم از پروتون، نوترون و الکترون مرکب است. حتی یک فکر در ذهن نیز از مفاهیم و تصورات مختلفی ترکیب یافته است. در نتیجه، همه این موارد نمونه‌هایی از موجودات مرکب هستند که در مقابل ذات بسیط و نامرکب خداوند قرار می‌گیرند.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه‌های (۱)، (۲) و (۳) هر یک به تنهایی صحیح هستند، اما گزینه (۴) کامل‌ترین پاسخ است، زیرا نشان می‌دهد که اصل ترکیب‌پذیری در تمام مخلوقات جاری است.

۱۲. برهان «وحدت و هماهنگی در جهان هستی» کدام مرتبه از توحید را اثبات می‌کند؟

۱. توحید ذاتی
۲. توحید صفاتی
۳. توحید افعالی
۴. توحید عبادی

پاسخنامه ابر تشریحی

• گزینه صحیح: (۱)

• تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: وجود نظم، هماهنگی و قوانین یکپارچه در سراسر جهان هستی (از کوچکترین

ذره تا بزرگترین کهکشان) نشان‌دهنده آن است که خالق و مدبر این جهان، یکی است. اگر چندین خالق با اراده‌های مستقل وجود داشتند، این هماهنگی ممکن نبود و جهان دچار فساد و تباهی می‌شد (برهان تمنع). این برهان مستقیماً به نفی شریک برای خداوند می‌پردازد که همان توحید ذاتی (مشخصاً بعد واحدیت) است.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه‌های (۲)، (۳) و (۴): سایر مراتب توحید، نتایج و مراحل بعدی شناخت توحید ذاتی هستند. ابتدا باید یگانگی خالق اثبات شود تا بتوان از یگانگی صفات، افعال و عبادت او سخن گفت.

۱۳. کدام باور زیر به طور مستقیم با «توحید واحدی» در تضاد است؟

۱. اعتقاد به ثنویت (دوگانه‌پرستی)
۲. اعتقاد به تجسیم (جسمانی بودن خدا)
۳. اعتقاد به جبر (عدم اختیار انسان)
۴. اعتقاد به تفویض (واگذاری کامل افعال به انسان)

پاسخنامه ابر تشریحی

• گزینه صحیح: (۱)

• تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: توحید واحدی به معنای نفی هرگونه هم‌تا و شریک برای خداوند است.

اعتقاد به ثنویت (مانند باور به خدای خیر و خدای شر) دقیقاً به معنای پذیرش دو مبدأ مستقل برای عالم است و این باور به طور مستقیم با اصل یگانگی و بی‌همتایی خداوند (توحید واحدی) در تضاد کامل قرار دارد.

• تحلیل گزینه‌های انحرافی:

- گزینه (۲): اعتقاد به تجسیم، با اصل بساطت ذات (توحید احدی) و همچنین با صفات سلبيه خداوند در تضاد است.

- گزینه‌های (۳) و (۴): اعتقاد به جبر و تفویض، مربوط به مبحث توحید افعالی و رابطه خالقیت خدا با اختیار انسان است.

۱۴. اگر گفته شود «ذات خداوند از ماهیت و وجود ترکیب شده است»، کدام اصل توحیدی نقض شده است؟

۱. توحید در خالقیت
۲. توحید در ربوبیت
۳. توحید احدی
۴. توحید واحدی

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۳)
 - تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این یک سؤال دقیق فلسفی است. در فلسفه، موجودات ممکن الوجود (مخلوقات) از دو حیث «ماهیت» (چیستی) و «وجود» (هستی) ترکیب شده‌اند. اما ذات خداوند، وجود محض است و هیچ‌گونه ترکیبی، حتی ترکیب عقلی از ماهیت و وجود را بر نمی‌تابد. اگر ذات او مرکب از این دو بود، اصل بساطت ذات، یعنی توحید احدی، نقض می‌شد.
 - تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه‌های (۱) و (۲): این گزینه‌ها مربوط به توحید افعالی هستند.
 - گزینه (۴): توحید واحدی ناظر به نفی شریک خارجی است، نه نفی ترکیب داخلی و عقلی.
۱۵. کدام یک از آیات زیر، هر دو جنبه توحید ذاتی (احدیت و واحدیت) را در خود جای داده است؟
۱. «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ» (شوری: ۱۱)
 ۲. «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» (توحید: ۱)
 ۳. «لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا» (انبیاء: ۲۲)
 ۴. «اللَّهُ الصَّمَدُ» (توحید: ۲)

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: آیه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» به دلیل به کار بردن واژه «احد»، کامل‌ترین آیه برای اشاره به توحید ذاتی است. همانطور که در سؤالات قبل توضیح داده شد، کلمه «احد» هم بر نفی هرگونه جزء و ترکیب در ذات (احدیت) دلالت دارد و هم بر نفی هرگونه شریک و هم‌تا (واحدیت). این واژه از «واحد» بلیغ‌تر است و هر دو جنبه را پوشش می‌دهد.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (۱): این آیه عمدتاً بر نفی شبیه و مانند، یعنی توحید واحدی، تأکید دارد.
 - گزینه (۳): این آیه (برهان تمانع) استدلالی برای اثبات توحید واحدی است.
 - گزینه (۴): «صمد» به معنای بی‌نیاز مطلق است و بیشتر به توحید احدی (نفی نیاز ناشی از ترکیب) و صفات الهی اشاره دارد.

۱۶. چرا درک توحید ذاتی، مقدمه و پایه درک سایر مراتب توحید است؟

۱. زیرا ساده‌ترین مرتبه توحید و فهم آن برای عموم آسان‌تر است.
۲. زیرا تا زمانی که ذات یکتا و بی‌همتای خدا اثبات نشود، سخن گفتن از یگانگی صفات و افعال او بی‌معناست.
۳. زیرا توحید ذاتی بیشتر در قرآن تکرار شده و اهمیت بیشتری دارد.
۴. زیرا سایر مراتب توحید صرفاً جنبه‌های عملی دارند و توحید ذاتی جنبه نظری دارد.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: شناخت توحید یک مسیر منطقی و سلسله‌مراتبی دارد. گام اول، اثبات وجود یک ذات یگانه، بسیط و بی‌همتا (توحید ذاتی) است. پس از آنکه پذیرفتیم تنها یک خدا وجود دارد، می‌توانیم به مراحل بعد برویم: حال صفات این خدای یکتا (توحید صفاتی)، افعال و خالقیت این خدای یکتا (توحید افعالی) و در نهایت

عبادت این خدای یکتا (توحید عبادی) را بررسی کنیم. بدون اثبات اصل وجود یک ذات واحد، بحث از صفات و افعال او بی‌معنا و بدون پایه خواهد بود.

• **تحلیل گزینه‌های انحرافی:**

- گزینه (۱): توحید ذاتی یکی از عمیق‌ترین و پیچیده‌ترین مباحث نظری است و ساده‌ترین مرتبه محسوب نمی‌شود.
- گزینه (۳): تمام مراتب توحید در قرآن مورد تأکید قرار گرفته‌اند و اهمیت آن‌ها به هم پیوسته است.
- گزینه (۴): توحید ذاتی پایه نظری است، اما توحید صفاتی و افعالی نیز ابعاد نظری عمیقی دارند و صرفاً عملی نیستند.

۱۷. این گزاره که «خداوند جسم نیست و در مکان قرار نمی‌گیرد» نتیجه کدام باور توحیدی است؟

۱. توحید عبادی
۲. توحید احدی
۳. توحید واحدی
۴. توحید افعالی

پاسخنامه ابر تشریحی

- **گزینه صحیح: (۲)**
- **تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح:** هر موجودی که جسم داشته باشد، لاجرم از اجزاء تشکیل شده (مرکب است) و در مکان خاصی قرار می‌گیرد (محدود است). **توحید احدی** با تأکید بر بساطت و عدم ترکیب ذات الهی، هرگونه ویژگی جسمانی و لوازم آن مانند مکان داشتن، رنگ، شکل و... را از خداوند نفی می‌کند. بنابراین، نفی جسمانیت یکی از نتایج مستقیم پذیرش بساطت ذات الهی است.

• **تحلیل گزینه‌های انحرافی:**

- سایر گزینه‌ها به ترتیب به یگانگی در پرستش، نفی شریک و یگانگی در خالقیت می‌پردازند و ارتباط مستقیمی با نفی جسمانیت ندارند.

۱۸. اعتقاد به «توحید ذاتی» با کدام یک از اصول زیر در مدیریت و زندگی سازمانی در تضاد است؟

۱. اصل وحدت فرماندهی
۲. اصل تقسیم کار
۳. اصل سلسله مراتب
۴. اصل شرک در تصمیم‌گیری

پاسخنامه ابر تشریحی

- **گزینه صحیح: (۴)**
- **تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح:** این یک سؤال کاربردی و ترکیبی است. **توحید ذاتی** به معنای پذیرش یک مبدأ و یک کانون قدرت و اراده در عالم هستی است. این اصل با **شرک** در هر سطحی مخالف است. در یک نظام فکری توحیدی، پذیرش چندین مرکز تصمیم‌گیری مستقل و هم‌عرض (شرک در تصمیم‌گیری) که منجر به تضاد و ناکارآمدی شود، مطرود است.

• **تحلیل گزینه‌های انحرافی:**

- گزینه (۱): اصل وحدت فرماندهی در مدیریت، اتفاقاً با جهان‌بینی توحیدی بسیار هماهنگ است.
- **گزینه‌های (۲) و (۳):** تقسیم کار و سلسله مراتب، ابزارهای سازماندهی برای رسیدن به یک هدف واحد هستند و با اصل توحید منافاتی ندارند، بلکه می‌توانند در ذیل یک اراده واحد (مدیر ارشد) عمل کنند.

۱۹. هدف اصلی از طرح براهین عقلی برای اثبات توحید ذاتی چیست؟

۱. متقاعد کردن پیروان سایر ادیان به دین اسلام.
۲. ایجاد یک پایه محکم و غیرقابل تردید برای ایمان، فراتر از اتکای صرف به نقل.
۳. نمایش قدرت و برتری فلاسفه و متکلمان مسلمان.
۴. ساده‌سازی مفاهیم پیچیده دینی برای درک عموم مردم.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: در اندیشه اسلامی، ایمان باید مبتنی بر شناخت و معرفت باشد. براهین عقلی (مانند برهان تمناع یا برهان نفی ترکیب) برای این طراحی شده‌اند که نشان دهند اصل توحید، یک اصل کاملاً منطقی و خردپذیر است. این کار ایمان را از یک امر صرفاً تقلیدی و نقلی، به یک باور مبتنی بر استدلال و شناخت عقلی تبدیل می‌کند و آن را در برابر شبهات، مستحکم می‌سازد.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (۱): اگرچه این براهین می‌توانند در گفتگو با دیگران استفاده شوند، اما هدف اصلی آن‌ها تحکیم پایه‌های ایمان خود فرد مسلمان است.
 - گزینه (۳): هدف، اثبات حقیقت است، نه نمایش قدرت فردی.
 - گزینه (۴): براهین عقلی و فلسفی معمولاً مفاهیم را دقیق‌تر و عمیق‌تر می‌کنند، اما لزوماً آن‌ها را برای عموم ساده‌سازی نمی‌کنند.

۲۰. اگر موجودی را بیابیم که «دومی» ندارد اما از اجزای مختلفی تشکیل شده است، این موجود کدام جنبه از توحید ذاتی را دارا نیست؟

۱. توحید واحدی را دارا نیست.
۲. توحید احدی را دارا نیست.
۳. هیچ‌کدام از ابعاد توحید ذاتی را ندارد.
۴. هر دو بعد توحید ذاتی را داراست.

پاسخنامه ابر تشریحی

- گزینه صحیح: (۲)
- تحلیل و اثبات درستی گزینه صحیح: این سؤال قدرت تفکیک دقیق شما را می‌آزماید. طبق صورت سؤال، موجود مفروض «دومی» ندارد، پس ویژگی توحید واحدی (بی‌همتایی) را دارد. اما چون «از اجزای مختلفی تشکیل شده است»، ویژگی بساطت و عدم ترکیب، یعنی توحید احدی را ندارد. بنابراین، این موجود فاقد جنبه توحید احدی است.
- تحلیل گزینه‌های انحرافی:
 - گزینه (۱): این گزینه نادرست است، زیرا فرض سؤال این است که موجود دومی ندارد.
 - گزینه (۳): این گزینه نادرست است، زیرا موجود فرض شده، یک بعد (واحدیت) را داراست.
 - گزینه (۴): این گزینه نادرست است، زیرا موجود مرکب است و شرط احدیت را ندارد.

با کمال میل استاد گرانقدر. با رعایت کامل دستورالعمل و چارچوب تعیین شده، درس نامه مبحث بعدی، «توحید صفاتی»، را تقدیم می‌کنم.

فصل اول: اندیشه اسلامی

مبحث ۱.۱: توحید، شاه کلید جهان بینی اسلامی

ب) توحید صفاتی (یگانگی در صفات)

مرحله اول: سر آغاز: شناخت اوصاف خدای یکتا

پس از آنکه در گام نخست، به درک عمیق یگانگی و بساطت ذات الهی (توحید ذاتی) ناائل شدیم، اکنون به پرسشی بنیادی‌تر می‌رسیم: چگونه می‌توانیم این ذات یکتا و بسیط را توصیف کنیم؟ خداوند دارای صفات کمالی همچون علم، قدرت و حیات است؛ اما این صفات چه نسبتی با ذات یکتای او دارند؟ پاسخ به این پرسش، موضوع «توحید صفاتی» است که یکی از دقیق‌ترین و ظریف‌ترین مباحث خداشناسی به شمار می‌رود.

اهمیت راهبردی: تسلط بر این مبحث، شما را از افتادن در دو خطای بزرگ فکری یعنی «تشبیه» (شبیه دانستن خدا به مخلوقات) و «تعطیل» (ناتوان دانستن عقل از شناخت هرگونه وصف الهی) مصون می‌دارد. سؤالات این بخش در آزمون‌ها، عمق تحلیل و دقت نظر شما را به چالش می‌کشد.

کاربرد عملی: درک صحیح توحید صفاتی، به ما می‌آموزد که چگونه درباره خداوند بیندیشیم و سخن بگوییم. این اصل، تصویری کامل، منزه و شایسته از پروردگار در ذهن ما ترسیم می‌کند و مبنای نیایش‌ها و ارتباط معنوی ما با او قرار می‌گیرد. **چشم‌انداز یادگیری:** در پایان این بخش، شما به روشنی تبیین خواهید کرد که چرا صفات کمالی خداوند، اموری جدا از ذات او نیستند. با مفهوم کلیدی «**عینیت ذات و صفات**» آشنا شده و دلایل بطلان نظریه‌های رقیب را تحلیل خواهید کرد. اکنون شما آماده‌اید تا پرده از راز یگانگی ذات و صفات الهی بردارید.

مرحله دوم: بدنه اصلی آموزش

توحید صفاتی: یگانگی ذات و صفات

تعریف توحید صفاتی

توحید صفاتی به این معناست که صفات ذاتی خداوند (همچون علم، قدرت و حیات) اموری خارج از ذات و زائد بر ذات او نیستند، بلکه **عین ذات او** می‌باشند. به عبارت دیگر، ذات خداوند همان علم، همان قدرت و همان حیات اوست و این صفات، مفاهیم متعددی هستند که ذهن ما از یک حقیقت واحد و بسیط انتزاع می‌کند.

پرسش بنیادین: رابطه ذات و صفات الهی چگونه است؟

چگونه ممکن است ذاتی که بسیط و یکتاست (توحید ذاتی)، دارای اوصاف متعددی باشد؟ در پاسخ به این پرسش، سه دیدگاه اصلی مطرح شده است:

۱. **نظریه زیادت بر ذات (دیدگاه اشاعره - نادرست):** این دیدگاه معتقد است که صفات الهی، حقایق قدیم و ازلی هستند که به ذات خداوند اضافه (زائد) شده‌اند. مانند علم که به ذات عالم اضافه می‌شود.

۲. **نظریه نیابت (دیدگاه معتزله - ناقص):** این دیدگاه، برای فرار از مشکل ترکیب، به کلی منکر وجود صفات به عنوان حقایق عینی شده و معتقد است ذات الهی نایب همه این صفات است. یعنی وقتی می‌گوییم خدا عالم است، یعنی ذات او به گونه‌ای است که آثار علم از او صادر می‌شود، نه اینکه حقیقتی به نام علم در او باشد.

۳. **نظریه عینیت (دیدگاه امامیه و حکمای اسلامی - صحیح):** این دیدگاه که دقیق‌ترین تبیین را ارائه می‌دهد، بیان می‌کند که صفات کمالی خداوند، **عین ذات یگانه او** هستند. کثرت و تعددی که ما درک می‌کنیم، مربوط به مفاهیم

ذهنی ماست، نه واقعیت خارجی ذات الهی. ذات خداوند یک حقیقت بسیط و نامحدود است که ما با عقل خود، جنبه‌های مختلف کمال او را با مفاهیم جداگانه‌ای چون علم، قدرت و حیات می‌شناسیم.

مثال برای تقریب به ذهن: روح انسان یک حقیقت واحد و بسیط است، اما ما از آن مفاهیم متعددی مانند آگاهی، اراده و حیات را درک می‌کنیم. این مفاهیم متعدد، اجزای تشکیل‌دهنده روح نیستند، بلکه همگی عین همان حقیقت واحد روح هستند. این مثال تنها برای نزدیک شدن به ذهن است و ذات الهی بسیار برتر از این تشبیه است.

تعمیق بحث: چرا صفات نمی‌توانند "زائد بر ذات" باشند؟

پذیرش نظریه «زیادت صفات بر ذات» به مشکلات عقلی متعددی منجر می‌شود که با اصول توحید ناسازگار است:

- منجر شدن به ترکیب: اگر صفات، اموری خارج از ذات باشند، ذات الهی مرکب از «خود ذات» و «صفات» خواهد بود. این موضوع مستقیماً با اصل توحید احدی (بساطت ذات) در تضاد است.
- نیازمندی ذات: اگر ذات خدا در مرحله‌ای فاقد صفتی مانند علم باشد و سپس این صفت به او اضافه شود، به این معناست که ذات برای کامل شدن به آن صفت نیازمند است. این با اصل غنای مطلق و بی‌نیازی خداوند منافات دارد.
- تعدد قدما: اگر هم ذات و هم صفات، قدیم و ازلی باشند، با «قدمای ثمانیه» (هشت موجود ازلی: ذات و هفت صفت اصلی) مواجه می‌شویم که این خود نوعی شرک و دوگانه‌پرستی (یا چندگانه‌پرستی) است و با توحید ذاتی در تضاد است.

جمع‌بندی و حس تسلط

شما در این بخش، گامی بلند در مسیر خداشناسی برداشتید و آموختید که یگانگی خداوند تنها به ذات او محدود نمی‌شود، بلکه در صفات او نیز جاری است. اکنون به خوبی می‌توانید استدلال کنید که چرا صفات کمالی خداوند عین ذات او هستند و هرگونه تصور جدایی میان ذات و صفات، به تناقضات عقلی و شرک می‌انجامد. این دانش، شما را برای درک مراحل بعدی توحید، یعنی یگانگی خداوند در افعال و عبادت، مجهز می‌سازد.